

Življenje na »vahtnici«

Kretniška čuvajnica na Slovenskem Javorniku je bila zgrajena ob železniški progi Trbiž–Ljubljana. Kot dvostanovanjska stavba je bila nekaj posebnega med ostalimi enostanovanjskimi čuvajnicami. Vsaka enota je imela poleg stanovanjskih prostorov še prostor za mali hlev in zgoraj za seno. Slovenski Javornik je takrat štel 163 hiš in 2044 prebivalcev. Po ljudskem štetju leta 1931 je bilo v občini Koroška Bela med 3045 prebivalci 3022 katolikov, 10 pravoslavnih, 9 protestantov, 3 adventisti in en mohamedanec.

Naša družina Trojar je prišla na »vahtnico« 1. septembra 1931 iz Podbrda. Tam je mladost preživel ata Viktor. Staršem je pomagal na kmetiji, predvsem pri košnji senožeti in pri pripravi sena za zimo. Takrat so kosili vse do vrha Črne prsti. Ko je bil star 11 let, mu je umrla mama. Naslednje leto je umrla še mačeha. V tretje se je stari ata poročil s svojo sestrično in ta je bila druga atova mačeha. Z osemnajstimi leti je leta 1916 »ajnrikal« k vojakom. Bil je v Pločtiju v Romuniji, 40 km naprej od Bukarešte, 2 leti pri 27. regimentu. »Lepših fantov jih pa ni, kot so sibencvancgarji,« so peli. Vrnil se je, ko je bilo prve svetovne vojne konec. Dobil je službo na železniški postaji Podbrdo. Najprej je delal kot kretničar, kasneje je napravil v Trstu še izpit za prižiganje luči na signalih in razsvetljave na postaji. Ker v državni službi ni hotel govoriti italijansko, so ga preganjali in mu grozili, da mu bodo dali piti ricinusovo olje. »Lahi so prišli gor v Podbrdo, zato naj jaz govorim laško!« je dejal. Leta 1926 so ga prestavili v Capuo južno od Neaplja. Tam je med Italijani in fašisti preživel tri mesece, pa še potres je bil. Ker ni vzdržal, se je vrnil k družini v Podbrdo. Izgubil je službo. Istega leta so bile na Grahovem volitve za fašizem ali proti fašizmu. Ata je vrgel kroglico v skrinjico proti. Izdal ga je »ta mal Drole«, ki je stal v kotu in opazoval volitve. Zato je ata leta 1926 pred fašisti pobegnil čez hrib v Jugoslavijo in kot brezposelen prišel na Jesenice. Da bi preživel, je vsak dan pešačil na Dovje in pri kmetu »Bržotnu« sekal drva za kurjavo. Stanoval je na Jesenicah v hotelu Pošta, jedel pa pri Črnologarju na Hrušici (med potjo zjutraj in zvečer). Leta 1928 je dobil službo na železniški postaji Jesenice. Takrat je v Jugoslavijo prišla tudi njegova žena s hčerko Zmago in mamo Franco. V tovornem vagonu so pripeljali še pohištvo in najnujnejšo opremo. Najprej so stanovali na Hrušici št. 49 v Republiki, 1. septembra

1931 pa so se preselili v »vahtnico« na Slovenskem Javorniku (Pri Koniču). Ko je ata nekaj zaslužil, smo kupili kravo. Travo smo kosili po železniških nasipih vse do Turkove »vahtnice« ob potoku Bela in tudi v smeri Jesenic. Ker Zimova vahtnica (pod današnjo picerijo Mak) ni imela hleva, je Zima odstopil svoj del »pešenge« našemu atu. Pod Stražo blizu tunelčka smo imeli njivico za krompir. Nikdar ga ni nihče odkopal ali ukradel. Mleko je prišlo še kako prav ob mojem rojstvu leta 1938. Pisana je dajala mleko za petčlansko družino (ata, mama, Ta velika Franca, Zmaga, Izidor). Z nami je živela tudi stara mama iz Sorice Frančiška Prezelj. Ker je bila visoka, so ji rekli Ta velika Franca. Včasih je služila kot model Ivanu Groharju. Rojstna hiša moje mame je namreč rojstna hiša slikarja Ivana Groharja. Ker sta živela v isti hiši in ker je Ivan Grohar kot modele upodabljal domačine iz Sorice, je Frančiška Prezelj pozirala za sv. Marijo na sliki Sv. družina. Med večdnevним poziranjem je stara mama v rokah držala »stručenco«, da ji je slikar narisal roko, kot da drži Jezuščka. Bilo je leta 1896, trinajst let pred slikarjevo smrtjo, ko je bila Frančiška stara 18 let, slikar pa 29 let. Ta velika Franca ni bila le postavna, ampak tudi lepa. Njen brat je bil Lore (Lovrenc), postaven fant, zato je bil gardist v cesarsko-kraljevi gardi na Dunaju. Zraven Frančiške Prezelj je za Jožefa poziral star mož iz Sorice. Bil je oblečen v rjav plašč. Slika, velikosti 56 x 70 cm, je shranjena v Mestnem muzeju v Ljubljani. Kustos muzeja g. Zalar mi je povedal, da je slikar Ivan Grohar nad rjav plašč nekega Soričana naslikal kar svojo glavo. Torej je na sliki upodobljena moja stara mama poleg Jožefa, ki ga predstavlja Ivan Grohar.

Mama Marija se je preživljala s priložnostnimi deli. Dobila je občasno zaposlitev v dvorni čakalnici v Lescah. Dva dni pred prihodom kralja in njegove družine so jo poklicali, naj gre očistiti dvorno čakalnico. Treba je bilo očistiti vsa okna in vrata, »zbiksati« parket in toaletni prostor, na sam dan prihoda pa še vse zavese, lestenec, dve zrcali v okvirjih z okrasnimi listi v obliki krizantemnih listov pa vse preproge in kljuke.

Gradbeni podjetnik Rorschach (Roršah) je imel na Bledu veliko prijateljev med gardnimi oficirji, ki so skrbeli za kraljevo in kraljičino varnost. Nekoč je z njimi stavil, da jih bo peljal na kraljevsko kosilo. Stavili so sod vina, ki ga bodo spili v gostilni Lovec na Bledu. Na Slovenskem Javorniku je bila Kraubova gostilna, ki so ji rekli po domače Kosmač. Vodila jo je ga. Kraubova, rojena Kolbl, ki je veliko dala na svojo imenitnost in je vzdrževala stike z najimenitnejšimi družinami v bližnji

in daljni okolici. Imeli so dobre stike tudi z županom Koroške Bele g. Erlahom iz Trebeža in mlinarjem Sedejem, ki je bil sosed samo preko potoka Javornik. Gospod Rorschach je obiskal to gostilno in naročil kosilo za kralja in njegovo spremstvo. Kralj je namreč potoval mimo gostilne v Kranjsko Goro in naj bi se ustavil na kosilu v gostilni Kosmač. Takrat so morali za kraljevi sprejem porezati vse rože na Slovenskem Javorniku, v bližnjih vaseh pa ni ostal živ niti en piščanec. Zaklali so še pet prašičev in vola. Naslednji dan točno ob enajstih se je res pripeljala mimo kolona avtomobilov. Kralj, ki je zagledal špalir, je ukazal šoferju naj vozi počasi, da je malo pomahal iz avtomobila. Kolona je pripeljala do železniških zapornic na Slovenskem Javorniku, ki so bile spuščene. Prehod čez progjo je bil med kmetijo Pri Jakobu in kmetijo Pri Koniču. Avtomobili so ustavili in iz enega je skočil oficir ter se napotil proti mojemu očetu - železničarju rekoč, naj odpre rampe. Trojar mu je odgovoril, da ne sme odpreti ramp, ker prihaja vlak. Oficir je še vedno nekaj mahal, češ da je v čakajoči koloni njegovo veličanstvo kralj Aleksander. V tistem trenutku pridrvi vlak. Kralj s spremstvom se je potem lahko odpeljal proti Kranjski Gori. Ob njih popoldne so se ob povratku ustavili pri Kosmaču. Izstopali so uniformirani gardisti in tudi nekaj gospodov v elegantnih frakih s cilindri in polcilindri. Na čelu pa je bil gospod Rorschach, ki je povedal, da se je kralj premislil in s kraljico odpotoval v Francijo. Kraljevsko kosilo pa so pojedli gardisti in ostali. Stavbni podjetnik Rorschach pa se pri Kosmaču ni upal prikazati nikoli več.

Viktor Trojar je vestno in natančno opravljal svojo službo. 2. oktobra 1940 je opazoval izpred svoje utice odhajajoči vlak proti Ljubljani. Zadnji sklepni vagon je bil oddaljen približno sto metrov, ko se je pod kolesi močno iskrilo. Odšel je pogledat in ugotovil, da se je zlomila desna tračnica. Iz svoje službene utice je telefonsko obvestil sosedni postaji in uslužbenca, da je tir nevozen, del nevozne proge pa zaščitil z signali »Stoj!«. Za svojo budnost in pazljivost ga je Direkcija jugoslovanskih železnic nagradila z denarno nagrado 1000 din (takrat je 600 din »koštala« krava). Oče je bil operiran zaradi trebušne kile v Ljubljani. Rana se je težko celila, šivi so se gnojili in bolečine so bile hude. Ni več mogel obračati kretnic.

Druga svetovna vojna nam je vsem zadala hud udarec. Pred prihajajočo nemško vojsko smo se z dekretom Vojnega ministrstva morali umakniti na Črnivec. Stanovali smo na št. 21 pri Tereziji Rozman. Kravo Pisano smo dali v hlev h kmetu Ludviku Jakobu. Na

Črnicu smo bili tri mesece. 6. aprila 1941 smo se vrnili. Takrat je bil podrt železniški in cestni most v Mostah. Vse pohištvo smo prenesli na rokah čez potok Završnico. Konj pa je s praznim vozom prečkal potok malo nižje. Dobro se še spomnim, ko so nemški vojaki leta 1941 skladali v »štucu« nasproti »vahtnice« protiletalske topove. Vojaki (flakarji) so imeli sivomodre uniforme, topove pa so vkopali na Belškem polju, tam kjer je sedaj Špornova hiša. Pri Koniču je bila vojaška postojanka. Ves vrt in sadovnjak so obdali z bodečo žico, z rovi ter stalno stražo na vhodu. Na vrtu je bila protiletalska strojnica, okna so bila zaprta z oklepnimi ploščami. Od Koniča so vsak dan odhajali vojaki z oficirjem in kontrolirali železniške proge od Javornika do Potokov. Ker je njihov oficir vedno držal belo palčko v roki, smo mu rekli kar Palčka. En »banštreifen« je kontroliral progo zjutraj, drugi pa popoldne.

Očeta so zaradi slabega zdravja premestili leta 1942 v St. Veit na Koroškem. Tudi tam ni mogel biti kretničar, zato so ga 16. maja 1943 prestavili v Oberstdorf v Nemčiji. Tam je prodajal karte. Ob zračnem alarmu smo hodili v zaklonišče v hribu Straža, tekli smo tudi na Belško polje pod kozolec. S seboj smo vzeli deke. Dvakrat smo šli v zaklonišče, ki ga je izkopal v breg Brelihov ata. Lokomotive so pred seboj potiskale nizek tovorni vagon, naložen s peskom. Bali so se min na progi. Če bi naleteli na mino, bi bil uničen vagon, lokomotiva pa bi ostala cela. V letu 1943 sva šla z mamom tudi dvakrat na »feht« v Žabnico, kjer sva dobila koruzo v storžih, katero smo oličkali in nato peš odnesli v mlin v Mostah. Januarja 1944 je umrla Ta velika Franca v starosti 63 let. Položili so jo k večnemu počitku na pokopališče na Koroški Beli. Leta 1972, ob ukinitvi pokopališča, pa smo posmrtno ostanke prenesli na Blejsko Dobravo. Marca 1944 je ob bombardiranju Celovca oče Viktor izgubil življenje, ko se je vračal z Javornika nazaj v Oberstdorf.

Košenje »pešenge« je bilo utrudljivo. Koscev ni bilo, ker so moške odpeljali v taborišča ali pa so odšli v partizane. Nastali so problemi s krmo za kravo. Zato je mama vso »pešengo« popasla s Pisano, a potem pozimi ni bilo nobenega sena.

Jeseni 1944 sem začel hoditi v prvi razred nemške šole na Koroški Beli. Učili smo se bolj malo, saj je bil vedno alarm ali pa ni bilo nemške učiteljice. Na tabli je vedno visela slika zamrznjenega bajerja. Vsako jutro smo morali pokazati, kaj nesemo v šolo. Ob bodeči žici je stal nemški vojak in pregledoval torbe. Dočakali smo konec vojne in osvoboditev. Devetega maja sta se dva partizana, oborožena z brzostrelkami,

pripeljala pred Koničevo hišo, pred hišo pa nemška straža. Ne eni ne drugi niso streljali. Motocikel je naredil krog in odpeljal nazaj na Poljane. Nemški vojaki so vso opremo in orožje naložili na kamione in se odpeljali v Žirovnico. Med vožnjo mimo »vahtnice« in Koničeve hiše so streljali, tako so se bali. Mi smo se skrili v klet, ki je bila dobro zidana in obokana. Streljali so tudi v šolo, kjer je v našem razredu že visela Titova slika. Na Jesenicah so streljali na slovensko zastavo, ki je visela na stavbi, kjer je sedaj trgovina Tuš. Stanje z živinsko krmo je bilo vedno težje, zato smo se odločili prodati kravo. Jakobov Ludvik bi kupil našo kravo, pa je imel svojih zadosti. Težko smo se odločili za prodajo v klavnico. Po glavni cesti skozi Jesenice in do Plavža je mama na verigi peljala kravo, jaz pa sem capljal zadaj. Promet je bil redek, le kakšen osebni avto, tovornjak in kolesa. Takrat je vozil tovornjak, ki je imel pogon na drva (bukova polena). Vsake toliko časa je ustavil, da je šofer naložil polena v peč na kesonu. Srečali smo lahko tudi viličarja, ki je bil prvi na Javorniku. Ker je bil velik, močan in temnozelen oz. rjave barve, so mu nekateri rekli kar »slon«. Železarna ga je dobila iz vojnih reparacij. Takrat še nismo niti vedeli, kako bi temu vozilu rekli. Vozil je med Jesenicami in Javornikom. Največ so se na njem učili vožnje in upravljanja bodoči šoferji. Kasneje so mu priključili še tovorno prikolico in tako vozili pesek iz Trebeža na Jesenice.

Na Straži na Javorniku je stanoval Janko Torkar, doma iz Porezna. Po domače se reče pri hiši Pri Musku. Včasih je prišel k nam na »vahtnico« na obisk, mogoče tudi zaradi sestre Zmage. Pomagal je kositi »pešengo«, kot tudi Podlipnikov Lovrenc in Avguštin Grohar. Janko je delal kot žerjavovodja v železarni, obrat plavž. Imel je brata, ki je delal v rudniku v Franciji. Ta brat je poslal avto za Muskovega Janka in zanj plačal vse uvozne in druge dajatve. To je bilo za tiste čase nenavadno, saj pri nas na cestah ni bilo avtomobilov. Ne spomnim se znamke avtomobila, mislim pa, da je bil francoski Peugeot ali Renault. Pisalo se je leto 1949. Moja mama je prosila Janka, če bi me peljal malo po Javorniku. Ustregel ji je in me peljal ne samo na Javornik ampak tudi na Jesenice. Bencin je bil drag, črpalka za bencin pa samo Pri Čufarju. Tako sem se z enajstimi leti prvič peljal z avtomobilom. V letu 1950 pa smo »vahtnico« morali zapustiti. Malo mešani spomini, dobri in slabi, pa ostajajo.

*Preželj Frančiška na Javorniku leta 1934
(last Izidor Trojar)*

*Železničar Viktor Trojar pred »vahtnico«
(last Izidor Trojar)*

Prehod čez železniško progo in restavracija Pri Koniču na Javorniku (last Izidor Trojar)